

Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики. До 10-ї річниці незалежності України.- К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В.М. КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В.М. КОРЕЦЬКОГО

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ
БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ**

За редакцією
доктора юридичних наук, професора **В.Ф. Погорілка**

Київ - 2001

УДК 342.572
ББК Х 620.323
К65

Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України

Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики. До 10-ї річниці незалежності України. - К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. - 356 с.

На основі аналізу досягнень вітчизняної і зарубіжної конституційної думки з питань безпосередньої демократії, практики її конституційно-правового регулювання та досвіду проведення виборів і референдумів в Україні й за кордоном досліджуються найбільш важливі та актуальні теоретичні й практичні проблеми безпосередньої демократії. Метою цього монографічного дослідження є створення наукового підґрунтя безпосереднього здійснення влади народом у конституційне визначених формах. Головна увага зосереджена на проблемах виборів народних депутатів України та Президента України, підготовки й проведення всеукраїнського та місцевих референдумів, на ролі політичних партій у їх проведенні та на питаннях інформаційного, фінансового та іншого забезпечення цих заходів. Особливо наголошено на аналізі всеукраїнського референдуму від 16 квітня 2000 р. та проблемах імплементації його результатів в Конституції і законодавстві України та їх реалізації.

Для науковців, законодавців, широкого кола читачів.

ISBN 966-02-2097-9

Автори:

В.Ф. Погорілка (розд. 1); М.І. Ставнійчук (розд. 2); Н.І. Руда (розд. 3); Л.Т. Кривенко (розд. 4); О.В. Батанов (розд. 5); Н.П. Гаєва (розд. 6); Т.А. Костецька (розд. 7); Н.В. Воротіна, Н.К. Ісаєва (розд. 8); Г.О. Мурашин (розд. 9)

Рецензенти:

доктор юридичних наук, професор *О.Ф. Фрицький*;
кандидат юридичних наук *В.Л. Федоренко*

ISBN 966-02-2097-9

© Інститут держави і права ім. В.М. Корецького
НАН України, 2001

Глобалізація в розвитку сучасного суспільства поступово охоплює всі сфери суспільного життя — політичну, економічну, соціальну, духовну — і зумовлює зміни, трансформації в них на всіх рівнях — міжнародному, регіональному, національному, місцевому. Це особливо помітно в політичній сфері, в якій відбувається розвиток світової та національної демократії. Нині зазнають істотних змін як тоталітарні системи, так і найавторитетніші національні демократії.

Особливо активно демократія розвивається сьогодні в країнах Центральної та Східної Європи, в державах, що утворилися з республік колишнього Союзу РСР. Істотних змін зазнає представницька та безпосередня демократія як на загальнонаціональному, так і на місцевому рівнях. Так, в Україні протягом останніх десяти років двічі (1994 р. і 1998р.) проводилися парламентські і тричі (1991, 1994, 1999 рр.) президентські вибори, відбулося два всеукраїнських референдуми (1991 р. і 2000 р.), а також неодноразово проводилися місцеві вибори та референдуми. Такого злету безпосередньої демократії не знали навіть всесвітньо відомі своєю демократією країни. Водночас відбувалися становлення парламентаризму та конституційної юрисдикції, місцевого самоврядування й політичного плюралізму, істотне розширення політичних прав і свобод людини та громадянина, інші демократичні процеси.

На особливу увагу заслуговує бурхливий розвиток безпосередньої демократії в Україні та інших європейських країнах. Адже в кризові та переломні періоди розвитку суспільства та в інших екстремальних ситуаціях навіть наймудріші політичні діячі звертаються за порадами та підтримкою до народу або сам народ виявляє ініціативу. Це стосується й України, в якій мали місце впродовж останніх років і дострокове припинення повноважень Верховної Ради та Президента України, і позачергові парламентські та президентські вибори, і неодноразові референдні ініціативи (1992, 1993, 1996, 1998, 1999 рр.) та референдум за народною ініціативою 16 квітня 2000 р.

Та, на жаль, ці багатогранні політичні процеси досить уповільнено поліпшують економічне, соціальне та духовне життя суспільства, що

зумовлено, звичайно, багатьма причинами. Але за будь-яких обставин демократія, і особливо безпосередня, повинна мати належне організаційне, правове, інформаційне, фінансове, наукове та інше забезпечення, щоб вона розвивалася більш ефективно та не перетворювалася на звичайну політичну гру.

Протягом-останніх років в Україні не здійснювалося жодних фундаментальних наукових досліджень ні щодо демократії в цілому, ні щодо безпосередньої демократії, ні щодо окремих її форм — виборів, референдумів тощо. Внаслідок цього ми майже впродовж десяти останніх років перебуваємо в пошуку форми держави, виборчої системи, системи місцевого самоврядування та ряду інших інститутів.

З прийняттям нової Конституції України було зроблено значний крок на шляху розвитку демократії, але законодавство щодо форм безпосередньої демократії або не відповідає Основному Закону, або постійно змінюється, що значною мірою зумовлено відсутністю міцного наукового підґрунтя народовладдя.

Ця праця, підготовлена колективом наукових співробітників Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, певною мірою збагачує теорію безпосередньої демократії і, відповідно, може сприяти подоланню ряду існуючих недоліків в конституційних формах безпосереднього народовладдя, особливо в організації та проведенні виборів і референдумів — всеукраїнських і місцевих — та утвердженню якісно нової системи безпосередньої і представницької демократії в Україні.

Вступ	3
Розділ 1. Конституційно-правові основи безпосередньої демократії в Україні (<i>д.ю.н., чл.-кор. АПрН України Погорілко В.Ф.</i>).....	5
1.1. Поняття безпосередньої демократії та її конституційно-правових основ.....	5
1.2. Принципи безпосередньої демократії.....	9
1.3. Функції безпосередньої демократії.....	14
1.4. Механізм безпосередньої демократії.....	19
1.5. Форми безпосередньої демократії.....	22
Розділ 2. Конституційно-правові основи виборів до органів державної влади України (<i>к. ю. н. Ставнійчук М. І.</i>).....	29
2.1. Поняття виборів як провідної форми безпосередньої демократії.....	29
2.2. Виборча система України та її принципи.....	38
2.3. Стадії виборчого процесу в Україні.....	40
2.4. Відповідальність за порушення законодавства про вибори.....	58
Розділ 3. Конституційно-правові основи виборів до органів місцевого самоврядування (<i>Руда Н.І.</i>).....	62
3.1. Поняття і види виборів до органів місцевого самоврядування в Україні.....	62
3.2. Стадії виборів до органів місцевого самоврядування.....	69
Розділ 4. Конституційно-правові основи референдумів в Україні (<i>д.ю.н., чл.-кор. АПрН України Кривенко Л.Т.</i>).....	87
4.1. Теоретичні основи референдуму.....	87
4.2. Конституційно-правові основи референдуму: історія еволюція, проблеми, перспективи	96
4.3. Практика всеукраїнського референдуму: проблеми та шляхи вдосконалення.....	124
Розділ 5. Місцеві референдуми та інші форми безпосередньої демократії в місцевому самоврядуванні (<i>к.ю.н. Батанов О.В.</i>).....	170
Розділ 6. Місце та роль політичних партій у системі безпосередньої демократії (<i>к. ю. н. Гаєва Н. П.</i>).....	206
6.1. Роль політичних партій у системі безпосередньої демократії.....	206
6.2. Місце політичних партій у системі безпосередньої демократії.....	221
Розділ 7. Правові аспекти інформаційного забезпечення підготовки та проведення виборів і референдумів в Україні (<i>к.ю.н. Костецька Т.А.</i>)....	248
7.1. Зміст і правові засади інформаційного забезпечення.....	248
7.2. Основні напрями вдосконалення інформаційного забезпечення виборчих і референдних процесів.....	261
Розділ 8. Фінансування виборів і референдумів в Україні (<i>к.ю.н. Воротіна Н.В., к.ю.н. Ісаєва Н.К.</i>).....	278
8.1. Правові проблеми фінансування виборів Президента України (<i>к.ю.н. Воротіна Н.В.</i>).....	278
8.2. Проблеми правового регулювання фінансування виборів народних депутатів України (<i>к.ю.н. Ісаєва Н.К.</i>).....	307

8.3. Правове забезпечення контролю за використанням коштів, що виділяються з Державного бюджету України на підготовку та проведення виборів та референдумів (к.ю.н. Ісаєва Н.К.).....	317
Розділ 9. Гарантії безпосередньої демократії (чл.-кор. АПрН України Мурашин Г. О.).....	328
9.1. Поняття та види гарантій безпосередньої демократії.....	328
9.2. Загальні гарантії безпосередньої демократії..	329
9.3. Спеціальні (юридичні) гарантії безпосередньої демократії.....	335
9.4. Міжнародно-правові гарантії безпосередньої демократії.....	344